

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Входження вищої школи України до Європейського освітнього простору ставить нові вимоги до якості управління навчальним процесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Відповідно до сучасного менеджменту управління складається з планування, виконання, контролю, аналізу та коригування процесу. Систему контролю у вищих навчальних закладах (далі ВНЗ) висвітлено у працях О.Вишневського, Н.Волкової, Є.Малеця, О.Мялова, В.Сергеєва, В.Ягупова. Контроль як компонент управління досліджують Т.Боголіб, Н.Ситенко та ін.

Не менш важливою ланкою управлінської діяльності є планування, яке залишилося поза увагою дослідників.

Ефективне функціонування вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації неможливе без продуманого планування, адже воно передуює процесові навчання, створює для нього основу.

Формулювання цілей статті... Метою статті є висвітлення організаційних засад планування навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження... Основним структурним підрозділом вищого навчального закладу, який забезпечує планування, організацію та управління навчальною і науково-методичною діяльністю університету, здійснює контроль за якістю та ефективністю навчального процесу, облік і звітність з питань навчально-методичної роботи є навчальний або навчально-методичний відділ.

Відділ безпосередньо підпорядковується проректору з навчальної роботи та ректору.

Основні завдання навчального відділу:

- планування та наукова організація поточного навчального процесу в університеті;
- координація роботи факультетів, кафедр та інших підрозділів із забезпечення навчального процесу;
- аналіз ходу навчального процесу і результатів екзаменаційних сесій;
- облік динаміки контингенту студентів;
- координація навчальної і науково-методичної роботи факультетів і кафедр;
- організація наукових досліджень студентів та надання їм всебічної допомоги;
- організація і проведення науково-методичних конференцій та педагогічних читань з проблем навчання та виховання;
- забезпечення підрозділів навчально-методичною документацією;
- розробка рекомендацій до перспективних планів розвитку університету;
- облік, розподіл і контроль виконання навчального навантаження кафедр;
- організація всіх видів практик;
- розробка і складання різних інструктивних матеріалів, скерованих на удосконалення навчального процесу;
- узагальнення результатів, аналіз і розповсюдження передового досвіду навчальної та навчально-методичної роботи факультетів і кафедр.

Навчальний відділ здійснює планування освітньої діяльності ВНЗ, зокрема:

- участь у розробці і складанні навчальних планів;
- затвердження робочих планів і графіків навчального процесу;
- розробка заходів з підготовки університету до нового навчального року з навчальних і навчально-методичних питань;
- доцільне використання площ, відведених під навчальні цілі;
- раціональне складання розкладів навчальних занять і екзаменів;
- розподіл навчального навантаження між кафедрами;
- розрахунок погодинного навантаження для викладачів, розрахунок фактично виконаного навантаження.

Одними з головних завдань, що визначають успішну роботу ВНЗ впродовж року є: формування і розрахунок обсягів навчального навантаження, його розподіл між кафедрами, визначення потреб кафедр у викладацьких кадрах, планування навчальної роботи професорсько-викладацького складу.

Навчальний процес організовується з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях техніки, технологій, системах управління та організації праці в умовах ринкової економіки [5].

Програмуючи процес, варто також враховувати сучасну специфіку навчання, яка полягає в тому, що студент не тільки засвоює конкретні знання, але й, що головне, повинен оволодіти способами діяльності (оперування ними). Він засвоює прийоми одержання знань, формування навичок, розвитку фізичних якостей і їхнє застосування у практиці та життєдіяльності. За раціональної організації навчання обидва ці процеси рівномірно прогресують. За

неправильної організації – нагромадження інформації випереджує ріст умінь оперувати нею. Щоб цього не трапилось, слід враховувати, що накопичення інформації поза діяльністю втрачає силу стимулів навчання.

Тут також одна з головних ролей відведена навчальному відділу. Інспектори цього структурного підрозділу та методисти відділу заочної освіти за допомогою комп'ютерних програм:

- вводять навчальні плани в базу даних;
- створюють обсяги навчальної роботи кожної кафедри за формами навчання;
- здійснюють розподіл навчального навантаження між викладачами;
- розраховують кількість ставок професорсько-викладацького складу;
- готують проект наказу про навчальне навантаження кафедр і викладачів;
- формують графік навчального процесу на рік;
- складають графік проведення ректорських контрольних робіт.

Для цього у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка створені такі інформаційні системи як "Студент", "Навчальні плани", "Навчально-матеріальна база", "Розклад".

Комп'ютерні програми постійно удосконалюються, періодично змінюються. Найсуттєвішими причинами їх удосконалення є:

значне поліпшення матеріальної бази, впровадження в навчальний процес досягнень науково-технічного прогресу і передового досвіду;

піднесення освітнього цензу викладача, рівня підготовленості студентів;

постановка суспільством нових завдань, котрі потребують пошуку нових засобів і форм роботи.

Методика визначення потреб у викладацьких кадрах та їх розподіл між кафедрами передбачає передусім чітку систему розрахунку навчального навантаження, відповідальність посадових осіб (начальника навчального відділу, заступників деканів з навчальної роботи, завідувачів кафедрами). Вищі навчальні заклади практикують різні методики визначення потреб у викладацьких кадрах, які відрізняються одна від одної способом розподілу загальної кількості ставок професорсько-викладацького складу між факультетами і кафедрами.

Кількість ставок професорсько-викладацького складу кожної кафедри визначається з урахуванням частки осіб з ученими званнями і науковими ступенями.

Завершальним етапом у розрахунку навчального навантаження є його розподіл на кафедрі між викладачами. Основним документом при цьому є обсяг навчальної роботи кафедри на наступний рік. Максимальне навантаження науково-педагогічних працівників не може перевищувати 900 годин на навчальний рік [2, с.159-218]. Мінімальне навчальне навантаження науково-педагогічних працівників визначається наказом ректора університету за погодженням з профспілковим комітетом.

Встановлення обсягу обов'язкового навчального навантаження конкретному викладачеві (у межах мінімального та максимального) здійснюється кафедрою університету з урахуванням виконання ним методичної, наукової й організаційної роботи та особливостей і структури навчальної дисципліни, яку веде викладач.

Лекційна робота є головною, найбільш складною і відповідальною з усіх видів навчальної роботи. Тому вона доручається професорам, доцентам і старшим викладачам.

Недоліком існуючого порядку визначення навчального навантаження є відсутність норм часу на інші види робіт, крім навчальної роботи. Це призводить до диспропорцій в освітній діяльності викладачів. Пропонуємо ввести норми часу для наукової та науково-методичної робіт. Це дозволить більш рівномірно розподіляти навантаження між викладачами кафедр. Внаслідок складності наукової та науково-методичної робіт ці норми часу можуть бути у певних межах, а не визначати точно встановлену кількість годин.

Негативно впливають на планування навчального процесу рекомендації фінансових органів про те, що керівник ВНЗ, його заступники не можуть у вільний від основної роботи час обіймати посади завідувачів кафедр на умовах трудового договору. Вони можуть отримувати платню за завідування кафедрою із погодинного розрахунку обсягом 100 годин у навчальному році, та крім того, проводити педагогічну роботу обсягом 240 годин на рік із погодинної оплати праці. Таким чином, кафедрою керуватиме викладач-погодинник, що цілком нелогічно [3].

Робочий час викладачів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації відповідно до "Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах", затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 року № 161, складається з обсягів їх навчальної, методичної й організаційної роботи [5].

Планування робочого часу викладачів здійснюється на поточний навчальний рік і відображається в індивідуальному плані роботи.

Індивідуальний план роботи викладача – основний документ, який визначає організацію праці викладача. Він складається на навчальний рік і затверджується завідувачем кафедри [4, с.13].

На основі державних документів планування (державних стандартів вищої освіти, галузевих стандартів вищої освіти, навчальних планів, типових навчальних програм) професорсько-викладацький склад вищого навчального закладу розробляє навчально-методичне забезпечення дисципліни:

робочу навчальну програму;

плани занять;
конспекти лекцій;
методичні рекомендації до проведення практичних та семінарських занять, самостійної роботи, курсового чи дипломного проекту.

Оскільки реальний процес навчання будується у формі великих, середніх і малих циклів, то їхня тривалість переважно і становить масштаби планування, а саме: річний графік навчально-виховної роботи, робочий план на семестр, конспект заняття.

Річний графік навчально-виховної роботи складається для кожної паралелі груп. Його функція – рівномірно, доцільно розподілити навчальний матеріал і систематизувати роботу на рік. Складання графіка починається з передбачення результатів, які належить здобути до кінця року, та з аналізу навчального матеріалу для визначення опорних (основних) завдань і розрахунку часу, необхідного для їх засвоєння (складання програм вивчення). Визначивши порядок проходження програми, викладач обирає спосіб планування.

Важливим елементом навчально-методичного забезпечення предмету є конспект заняття, який є найконкретнішим планом роботи викладача. Він належить до оперативного планування і завершує систему планування занять та виконує в ній організаційну функцію. Конспект – це результат безпосередньої підготовки викладача до певного виду навчальних занять у вищих навчальних закладах [1, с.154]. Він розробляється на основі робочого плану для паралельних груп, але зазначаються особливості роботи в кожній з них.

Конспект містить конкретний матеріал, який повинні засвоїти студенти на занятті. При цьому враховується рівень їх підготовленості всіх груп студентів для забезпечення оптимальних педагогічних дій.

Продумуючи конкретні кроки планування навчального процесу, варто відштовхуватися від загально визнаного сьогодні положення, що навчальний процес – це єдність двох нерозривно зв'язаних між собою основних видів діяльності: навчаючої діяльності викладача та усвідомленої активної навчальної діяльності студентів. При цьому сучасна дидактика розглядає студентів як суб'єкта навчального процесу, який його творить разом з викладачем.

Висновки... Сутність планування полягає у вивченні первинної інформації, обробці основних даних, складанні програми дій і прогнозування результатів. Основними завданнями цього компонента управління є: створення бази для ефективної управлінської діяльності, забезпечення належного функціонування навчального процесу, врахування індивідуальних особливостей суб'єктів навчального процесу тощо.

Організаційними засадами планування навчального процесу у ВНЗ вважаємо:
наявність належної інформаційної бази;
вибір ефективної методики визначення потреби у викладацьких кадрах та розподілу навчального навантаження між викладачами кафедри;
удосконалення схем організації навчального процесу у ВНЗ відповідно до інноваційних освітніх систем;
використання інформаційно-комунікаційних технологій;
врахування динаміки соціального замовлення.

Подальші дослідження стосуватимуться методичних засад планування освітнього процесу у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Закон України "Про вищу освіту" // Законодавство про освіту. Х.: ПП «Ігвіні», 2005. – С.159-218.
3. Наказ № 43 від 28.06.93. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 червня 1993р. за № 76 "Про затвердження Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій" // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
4. Планування роботи викладачів та кафедр // Методичні рекомендації/ Дрогобич, 2003 . – 84 с.
5. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. Наказ Міністерства освіти України № 161 від 02.06.1993 р. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0173-93>

Анотація

У роботі проаналізовано організаційні засади планування та контролю за навчальним процесом у педагогічних вищих навчальних закладах. Планування навчального процесу досконаліше за умови використання інформаційних технологій та доцільних методик визначення потреби у викладацьких кадрах і розподілу навчального навантаження між викладачами кафедри.

Анотация

В работе проанализировано организационные основы планирования и контроля над учебным процессом в педагогических высших учебных заведениях. Планирование учебного процесса более совершенно при условии использования информационных технологий и целесообразных методик определения потребности в преподавательских кадрах и распределения учебной нагрузки между преподавателями кафедры.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, доц. Кобрій О.М.